

Agnieszka Pobłocka, Ewa Spigarska

Uniwersytet Gdański

e-mails: {agnieszka.poblocka; ewa.spigarska}@ug.edu.pl

**REZERWY TECHNICZNO-UBEZPIECZENIOWE
W UJĘCIU PRAWA BILANSOWEGO W POLSCE
W LATACH 2001–2016**

**TECHNICAL PROVISIONS IN TERMS OF BALANCE
SHEET LAW (ACCOUNTING LAW) IN POLAND
IN THE YEARS 2001–2016**

DOI: 10.15611/nof.2017.3.08

JEL Classification: C4, C6, G22

Streszczenie: Zakłady ubezpieczeń i zakłady reasekuracji obligatorycznie tworzą rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe według prawa bilansowego i wymogów wypłacalności (Dyrektywa Wypłacalność II). Rezerwy zawiązywane na potrzeby sprawozdawczości statutowej są tworzone zgodnie z polskimi standardami rachunkowości. Rezerwy zawiązywane na potrzeby wypłacalności są tworzone zgodnie z międzynarodowymi standardami rachunkowości. W artykule przedstawiono wytyczne w zakresie tworzenia rezerw według dwóch różnych regulacji oraz podjęto próbę prezentacji i oceny poziomu rezerw techniczno-ubezpieczeniowych w Polsce w latach 2001–2016.

Słowa kluczowe: rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe według prawa bilansowego i polskich standardów rachunkowości oraz według międzynarodowych standardów rachunkowości, wartość godziwa, Dyrektywa Wypłacalność II, analiza rezerw techniczno-ubezpieczeniowych w Polsce w latach 2001–2016.

Summary: Insurance and reinsurance companies are obliged to create technical provisions. The change in these provisions is one of the main categories directly affecting the technical account of insurance and reinsurance undertakings. The aim of this article is to present the change in technical provisions in insurance and reinsurance companies' financial reporting and how the change in technical provisions influenced the financial results of insurance and reinsurance undertakings in Poland in 2001–2016. The aggregated financial data published by the Polish Financial Supervision Authority were used for statistical analyzes.

Keywords: creation of technical provisions according to balance sheet law and Polish accounting standards, international accounting standards, fair value, Directive of Solvency II Directive, analysis of technical provisions in Poland in 2001–2016.

1. Wstęp

W zakładach ubezpieczeń wyodrębnia się dwa obszary działalności: jeden związany z rachunkowością i drugi związany z wypłacalnością. Prawo bilansowe i Dyrektywa Wypłacalność II to dwa różne systemy wymagające prezentacji odpowiednich danych finansowych i sporządzania określonego rodzaju raportów. W obu regulacjach wymagana jest wycena aktywów i pasywów. Jednak zakres tej wyceny różni się ze względu na to, że prawo bilansowe opiera się przede wszystkim na zasadzie memoriału, a Dyrektywa Wypłacalność II kładzie nacisk na problemy związane z płynnością.

Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej na obecnym etapie nie regulują kwestii wyceny rezerw techniczno-ubezpieczeniowych. Zgodnie z polskim prawem bilansowym rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe to środki przeznaczone na pokrycie bieżących i przyszłych zobowiązań wynikających z zawartych umów ubezpieczenia. Na potrzeby wypłacalności rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe stanowią sumę najlepszego oszacowania i marginesu ryzyka, gdzie najlepsze oszacowania ustala się jako ważoną prawdopodobieństwem średnią przyszłych przepływów pieniężnych z uwzględnieniem wartości pieniądza w czasie, z wykorzystaniem odpowiedniej struktury terminowej stopy procentowej wolnej od ryzyka.

Głównymi celami artykułu są przedstawienie oraz porównanie zasad wyceny rezerw techniczno-ubezpieczeniowych według prawa bilansowego i Dyrektywy Wypłacalność II. Podstawowym pytaniem, jakie staje przed odbiorcą sprawozdania finansowego i raportów na potrzeby wypłacalności, jest ocena, które z tych danych przedstawiają bardziej wiarygodny i rzetelny obraz zakładu ubezpieczeń. Dodatkowymi celami artykułu są prezentacja oraz ocena poziomu rezerw techniczno-ubezpieczeniowych w Polsce w latach 2001–2016.

W niniejszej pracy sformułowano następujące hipotezy badawcze.

1. Istnieje duża rozbieżność w zakresie zasad wyceny rezerw techniczno-ubezpieczeniowych na potrzeby sprawozdawcze i wypłacalności.

2. W Polsce w latach 2001–2016 poziom rezerw techniczno-ubezpieczeniowych brutto charakteryzowała tendencja rosnąca.

W pracy zastosowano jako metody badawcze krytyczną analizę literatury przedmiotu (w szczególności norm prawnych) oraz analizę statystyczną. Metody statystyczne wykorzystane w badaniu to metody opisu statystycznego (analiza struktury, analiza szeregów czasowych). Dane statystyczne wykorzystane w badaniu to materiał wtórny (dane roczne) publikowany przez Komisję Nadzoru Finansowego i Główny Urząd Statystyczny. Obliczenia zostały wykonane w arkuszu kalkulacyjnym MS Excel 2016.

2. Pojęcie rezerw w prawie bilansowym

W rachunkowości rezerwy to zobowiązania, których termin wymagalności lub kwota nie są pewne [Ustawa z 29 września 1994, art. 3 pkt. 21].

Do tworzenia rezerw zobowiązują wynikające z ustawy o rachunkowości zasady ostrożności i współmierności przychodów i kosztów.

Zgodnie z zasadą ostrożności, w wyniku finansowym – bez względu na jego wysokość – trzeba uwzględnić rezerwy na znane jednostce ryzyko, grożące straty oraz skutki innych zdarzeń. Przy tym zdarzenia te należy uwzględnić także wtedy, gdy zostaną one ujawnione między dniem bilansowym a dniem, w którym rzeczywiście następuje zamknięcie ksiąg rachunkowych [Ustawa z 29 września 1994, art. 7 ust. 1 pkt 5 oraz ust. 2]. Z kolei zasada współmierności przychodów i kosztów stanowi, że dla zapewnienia współmierności przychodów i związanych z nimi kosztów do aktywów lub pasywów danego okresu sprawozdawczego zaliczane będą koszty lub przychody dotyczące przyszłych okresów oraz przypadające na ten okres sprawozdawczy koszty, które jeszcze nie zostały poniesione [Ustawa z 29 września 1994, art. 6 ust. 2].

Zgodnie z prawem bilansowym rezerwy tworzy się na:

1) pewne lub o dużym stopniu prawdopodobieństwa przyszłe zobowiązania, których kwotę można w sposób wiarygodny oszacować, a w szczególności na straty z transakcji gospodarczych w toku, w tym z tytułu udzielonych gwarancji, poręczeń, operacji kredytowych, skutków toczącego się postępowania sądowego;

2) przyszłe zobowiązania spowodowane restrukturyzacją, jeżeli na podstawie odrębnych przepisów jednostka jest zobowiązana do jej przeprowadzenia lub zawarto w tej sprawie wiążące umowy, a plany restrukturyzacji pozwalają w sposób wiarygodny oszacować wartość tych przyszłych zobowiązań.

Rezerwy, o których mowa, zalicza się odpowiednio do pozostałych kosztów operacyjnych, kosztów finansowych, zależnie od okoliczności, z którymi przyszłe zobowiązania się wiążą.

Zgodnie z Krajowym Standardem Rachunkowości nr 6 rezerwy tworzy się zgodnie z obowiązkiem prawnym lub zwyczajowo oczekiwanym obowiązkiem handlowym, to jest wtedy, gdy występuje na tyle duże prawdopodobieństwo, że zajdzie konieczność wywiązania się jednostki z ciążącego na niej obowiązku, a koszty lub straty wymagające poniesienia dla wywiązania się z tego obowiązku są na tyle znaczące, że ich nieuwzględnienie w wyniku finansowym tego okresu, w którym obowiązek powstał, spowodowałoby istotne zniekształcenie obrazu sytuacji majątkowej, finansowej i wyniku finansowego jednostki [Uchwała nr 7/08 2008].

W szerokim rozumieniu rezerwy mogą być klasyfikowane według wielu kryteriów. Z punktu widzenia charakteru ryzyka, przed którym zabezpieczają, rezerwy dzielą się na [Gierusz, Gierusz 2009]:

- 1) rezerwy kapitałowe,
- 2) odpisy aktualizujące wartość aktywów,

3) rezerwy z tytułu odstąpienia od zasady kontynuacji działania,

4) rezerwy o charakterze zobowiązań (*sensu stricto*).

Ze względu na miejsce ujawnienia wyróżnia się rezerwy [Gierusz, Gierusz 2009]:

1) bilansowe (kapitałowe, z tytułu odstąpienia od zasady kontynuacji działania, o charakterze zobowiązań),

2) niebilansowe (są to odpisy aktualizujące wartość aktywów, prezentowane w informacji dodatkowej).

Zgodnie z kryterium legalności rezerwy dzielą się na:

1) jawne (tworzone zgodnie ze stosownymi regulacjami, np. Ustawa o rachunkowości, Kodeks spółek handlowych),

2) ciche, przejawiające się w świadomym zaniżaniu wartości aktywów lub zawyżaniu kwoty zobowiązań.

Z kolei w bilansie rezerwy są pogrupowane następująco:

B. Zobowiązania i rezerwy na zobowiązania

I. Rezerwy na zobowiązania

1. Rezerwa z tytułu odroczonego podatku dochodowego. Rezerwa na świadczenia emerytalne i podobne:

- długoterminowa
- krótkoterminowa

3. Pozostałe rezerwy

- długoterminowe
- krótkoterminowe (...).

Należy zwrócić uwagę, że rezerwy obciążone są większym ryzykiem niepewności niż pozostałe pozycje w bilansie, co wymaga wiarygodnego oszacowania ich wysokości (więcej w: [Seredyński (red.) 2013]).

3. Rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe według prawa bilansowego

Rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe stanowią środki przeznaczone na pokrycie bieżących i przyszłych zobowiązań wynikających z zawartych umów ubezpieczenia, umów gwarancji ubezpieczeniowych lub umów reasekuracji (por. [Ustawa z 11 września 2015, art. 227 pkt 1]). Do celów rachunkowości wyróżnia się następujące rodzaje rezerw:

- 1) rezerwę składek,
- 2) rezerwę na ryzyka niewygaśnięte,
- 3) rezerwę na niewypłacone odszkodowania i świadczenia, w tym rezerwę na skapitalizowaną wartość rent,
- 4) rezerwę na wyrównanie szkodowości,
- 5) rezerwę ubezpieczeń na życie,
- 6) rezerwę ubezpieczeń na życie, gdy ryzyko lokaty ponosi ubezpieczający,
- 7) rezerwę na premie i rabaty dla ubezpieczonych,

- 8) rezerwę na zwrot składek dla członków,
- 9) inne rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe określone w statucie.

Rezerwy zawiązywane na potrzeby sprawozdawczości statutowej są tworzone zgodnie z polskimi standardami rachunkowości według następujących metod [Rozporządzenie Ministra Finansów z 12 kwietnia 2016]:

- 1) aktuarialnej,
- 2) innych niż aktuarialna:
 - a) indywidualnej,
 - b) ryczałtowej.

Rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe, z wyjątkiem rezerwy na wyrównanie szkodowości, ustala się nie później niż na dzień bilansowy. Z kolei rezerwę na wyrównanie szkodowości ustala się nie później niż na dzień kończący rok obrotowy.

Wartość rezerw techniczno-ubezpieczeniowych z ubezpieczeń bezpośrednich jest ustalana zgodnie z postanowieniami odpowiednich umów ubezpieczenia na podstawie obliczeń i oszacowań zakładu ubezpieczeń. Rezerwy w zakresie ubezpieczeń na życie oraz rezerwę na skapitalizowaną wartość rent zwiększa się w całości lub określonej części o przychody z tytułu lokat tych rezerw, z uwzględnieniem warunków umowy ubezpieczenia i odpowiednich formuł matematycznych wykorzystywanych do obliczania rezerw.

Stopy techniczne stosowane przez zakład ubezpieczeń (to stopy procentowe używane do dyskontowania przyszłych zobowiązań wynikających z umów ubezpieczeń [Karmańska 2010, s. 55]) nie mogą być wyższe niż 80% średniej ważonej stopy zwrotu z lokat stanowiących pokrycie rezerw techniczno-ubezpieczeniowych w ostatnich 3 latach obrotowych. W przypadku zobowiązań z umów ubezpieczenia, ustalanych w walucie obcej, uwzględnia się stopę zwrotu z lokat dokonanych w tej walucie. Zakłady ubezpieczeń mogą stosować niższe stopy techniczne niż maksymalna stopa techniczna ogłaszana przez organ nadzoru.

Przyjęte zasady tworzenia i metody ustalania rezerw techniczno-ubezpieczeniowych, a także założenia dotyczące danych i wskaźników statystycznych wykorzystywanych do ustalania rezerw powinny być stosowane w sposób ciągły. Nieuzasadnione zmiany zasad, metod i założeń są niedopuszczalne.

Rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe odgrywają ważną rolę dla bezpieczeństwa finansowego zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji [Ronka-Chmielowiec 2002, s. 236]. Należą one do pasywów zakładów ubezpieczeń i są składnikiem wielu wskaźników techniczno-ubezpieczeniowych służących do oceny kondycji finansowej zakładu ubezpieczeń [Gąsioriewicz 2004, s. 244]. Poziom utworzonych rezerw techniczno-ubezpieczeniowych wpływa na realność ochrony ubezpieczeniowej, wypłacalność i gospodarkę finansową zakładów ubezpieczeń oraz świadczy o konkurencyjności na rynku ubezpieczeniowym [Gąsioriewicz 2010, s. 233]. Niedoścignienie rezerw ubezpieczeniowych może spowodować niespełnienie realności gwarancji ochrony ubezpieczeniowej, zachwianie równowagi operacji finansowych, a także w dłuższym okresie czasu niewypłacalność towarzystw ubezpieczeniowych.

Rezerwy techniczno-ubezpieceniowe są najważniejszymi z kosztów operacyjnych i wpływają (poprzez zmianę stanu rezerw) na wynik techniczny i finansowy zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji. Dodatkowo są one zaliczane do kosztów uzyskania przechodów (poprzez zmianę stanu rezerw), przez co wpływają na podstawę opodatkowania podatkiem dochodowym [Karmańska 2010, s. 53]. Na przykład zmniejszenie ich stanu stanowi przychód podatkowy [Gos, Hońko 2014, s. 52].

4. Rezerwy techniczno-ubezpieceniowe według Dyrektywy Wyplacalność II

Zakład ubezpieczeń tworzy od 1 stycznia 2016 r. rezerwy techniczno-ubezpieceniowe do celów wypłacalności, przeznaczone na pokrycie bieżących i przyszłych zobowiązań, jakie mogą wyniknąć z zawartych umów ubezpieczenia, umów gwarancji ubezpieczeniowych lub umów reasekuracyjnych (por. [Ustawa z 11 września 2015; Dyrektywa PE 2009/138/WE]).

Zakład ubezpieczeń i zakład reasekuracji wyceniają zobowiązania dla celów wypłacalności, inne niż rezerwy techniczno-ubezpieceniowe dla celów wypłacalności, w wartości godziwej [Kędziora 2016, s. 82]. Natomiast wartość rezerw techniczno-ubezpieceniowych do celów wypłacalności jest równa bieżącej kwocie, którą zakład ubezpieczeń lub zakład reasekuracji zapłaciłby przy natychmiastowym przeniesieniu zobowiązań z tytułu zawartych umów ubezpieczenia lub umów reasekuracji na inny zakład ubezpieczeń lub inny zakład reasekuracji.

Wartość rezerw techniczno-ubezpieceniowych do celów wypłacalności ustala się w sposób ostrożny, wiarygodny i obiektywny. Obliczenia dokonywane są zgodnie z danymi dostępnymi na rynkach finansowych oraz ogólnodostępnymi danymi na temat różnych rodzajów ryzyka aktuarialnego. Wartość rezerw techniczno-ubezpieceniowych według wytycznych Dyrektywy Wyplacalność II stanowi sumę najlepszego oszacowania oraz marginesu ryzyka. Najlepsze oszacowanie jest równe oczekiwanej wartości obecnej przyszłych przepływów pieniężnych ważonych prawdopodobieństwem ich realizacji, obliczonej z zastosowaniem odpowiedniej struktury terminowej stopy procentowej wolnej od ryzyka. Obliczenie najlepszego oszacowania jest dokonywane na podstawie aktualnych i wiarygodnych informacji i realistycznych założeń. Prognozy przepływów pieniężnych stosowane w obliczeniu najlepszego oszacowania uwzględniają wpływy i wypływy pieniężne wymagane do rozliczenia zobowiązań z tytułu zawartych umów ubezpieczenia lub umów reasekuracji w okresie trwania tych zobowiązań. Najlepsze oszacowanie oblicza się w wysokości brutto, bez pomniejszania o kwoty należne z umów reasekuracji i od spółek celowych. Margines ryzyka ma taką wysokość, aby wartość rezerw techniczno-ubezpieceniowych dla celów wypłacalności odpowiadała kwocie, której zakład ubezpieczeń lub zakład reasekuracji zażądałby za przejście zobowiązań z tytułu

zawartych umów ubezpieczenia lub umów reasekuracji i wywiązanie się z zobowiązań. W ustalaniu wartości rezerw techniczno-ubezpieczeniowych do celów wypłacalności zakład ubezpieczeń i zakład reasekuracji uwzględniają m.in.:

1) koszty, jakie zostaną poniesione w związku z obsługą zobowiązań z tytułu zawartych umów ubezpieczenia i umów reasekuracji;

2) oczekiwany wzrost kosztów i roszczeń ubezpieczeniowych;

3) płatności na rzecz ubezpieczających, ubezpieczonych lub uprawnionych z umów ubezpieczenia oraz cedentów z umów reasekuracji, w tym przyszłe premie uznaniowe, których zakład ubezpieczeń lub zakład reasekuracji zamierza dokonywać niezależnie od tego, czy płatności te są zagwarantowane umownie, chyba że płatności te są zakwalifikowane jako fundusze.

Natomiast aktywa stanowiące pokrycie rezerw techniczno-ubezpieczeniowych do celów wypłacalności uwzględniają rodzaj działalności wykonywanej przez zakład ubezpieczeń lub zakład reasekuracji, w szczególności charakter i czas trwania zobowiązań z tytułu zawartych umów ubezpieczenia lub umów reasekuracji.

5. Analiza rezerw techniczno-ubezpieczeniowych w Polsce w latach 2001–2016

Pierwsze informacje o wysokości rezerw techniczno-ubezpieczeniowych do celów wypłacalności zostały opublikowane (po raz pierwszy) w Polsce w maju 2017 r. Z tego powodu wyniki analizy empirycznej prezentowanej w niniejszym punkcie będą dotyczyć rezerw techniczno-ubezpieczeniowych tworzonych na potrzeby sprawozdawczości statutowej wg prawa bilansowego w Polsce w latach 2001–2016. Warto zaznaczyć, że wartość rezerw techniczno-ubezpieczeniowych na potrzeby wypłacalności jest niższa niż na potrzeby sprawozdawczości statutowej [Spigarska 2014, s. 44].

Na początek zaprezentowano wartości rezerw techniczno-ubezpieczeniowych brutto w ubezpieczeniach działu I – ubezpieczeniach na życie, ubezpieczeniach działu II – pozostałych ubezpieczeniach osobowych oraz ubezpieczeniach majątkowych, a także ubezpieczeniach ogółem (tj. działu I i działu II łącznie), w wartościach nominalnych i realnych, w latach 2001–2016¹.

W 2001 r. rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe (skrót TU) brutto w ubezpieczeniach ogółem (dział I i dział II łącznie) kształtowały się w wartościach nominalnych na poziomie 37,9 mld PLN (21,9 mld PLN w dziale I i 15,9 mld PLN w dziale II; tab. 1, rys. 1). W kolejnych latach 2001–2016 – rezerwy TU brutto w ubezpieczeniach ogółem, działu I i działu II wykazywały tendencję rosnącą (z wyjątkiem 2011 r. w ubezpieczeniach ogółem i w dziale I). W całym badanym okresie w ubezpieczeniach działu II rezerwy TU brutto rosły w wartościach nominalnych z roku na rok

¹ Podział ten wynika z Ustawy o działalności ubezpieczeniowej [Ustawa z 11 września 2015] i według niego raportowane są dane statystyczne przez Komisję Nadzoru Finansowego.

średnio o 8,7 p.p. (w wartościach realnych średnio o 8,9 p.p.). W ubezpieczeniach ogółem oraz ubezpieczeniach działu I rezerwy TU brutto w wartościach nominalnych rosły w latach 2001–2010 oraz 2012–2016 (a w wartościach realnych zmieniały się w czasie). Średnie tempo wzrostu rezerw TU brutto (dla wartości nominalnych) w latach: 2001–2010 w ubezpieczeniach w dziale I było na poziomie 15%, a w ubezpieczeniach ogółem 12,5%; w latach 2011–2016 w dziale I ubezpieczeń wynosiło 1,9%, a w ubezpieczeniach ogółem 4,2% (dla wartości nominalnych).

Tabela 1. Rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe brutto ogółem, w dziale I i dziale II ubezpieczeń według rodzajów rezerw w Polsce w latach 2001–2016, wartości nominalne (w miliardach PLN)

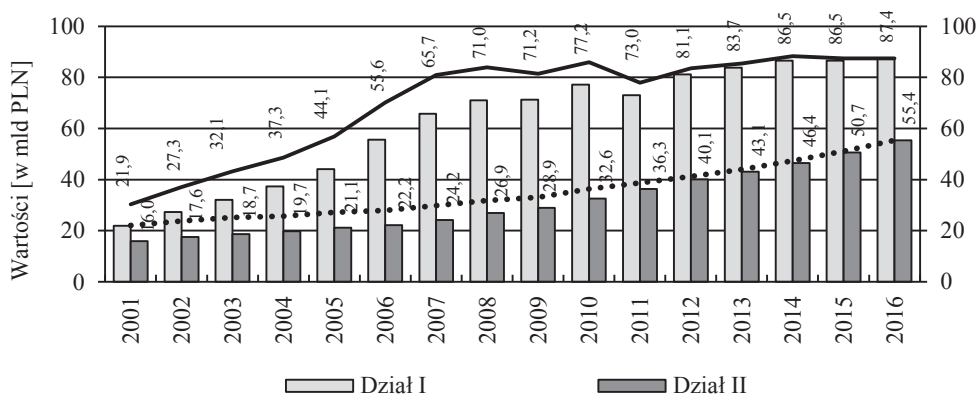
Lata	Rezerwy TU brutto			Rezerwy dział I			Rezerwy dział II			
	ogółem	dział I	dział II	na życie	lokaty	pozostałe	składek	oiś	szkód	pozostałe
2001	37,9	21,9	16,0	17,7	3,0	1,3	5,4	5,4	0,7	1,3
2002	44,8	27,3	17,6	21,6	4,2	1,5	6,0	6,0	0,9	1,5
2003	50,8	32,1	18,7	24,4	5,8	1,9	6,2	6,2	0,8	1,9
2004	57,1	37,3	19,7	21,2	14,1	2,1	6,9	6,9	0,8	2,1
2005	65,2	44,1	21,1	23,1	18,8	2,2	7,4	7,4	0,9	2,2
2006	77,7	55,6	22,2	25,0	28,1	2,5	7,9	7,9	0,9	2,5
2007	90,0	65,7	24,2	27,1	36,0	2,6	9,3	9,3	0,8	2,6
2008	97,9	71,0	26,9	41,5	26,3	3,2	10,8	10,8	0,9	3,2
2009	100,2	71,2	28,9	35,2	32,8	3,3	11,5	11,5	0,9	3,3
2010	109,8	77,2	32,6	35,2	38,9	3,1	13,1	13,1	0,9	3,1
2011	109,3	73,0	36,3	32,4	37,5	3,1	15,0	15,0	1,0	3,1
2012	121,2	81,1	40,1	32,8	45,1	3,3	15,4	15,4	1,0	3,3
2013	126,9	83,7	43,1	30,2	49,8	3,7	16,3	16,3	1,1	3,7
2014	133,0	86,5	46,4	28,7	54,0	3,9	17,2	17,2	1,1	3,9
2015	137,2	86,5	50,7	27,2	55,4	3,9	19,2	19,2	1,2	3,9
2016	142,7	87,4	55,4	26,6	56,9	3,8	22,5	22,5	1,2	3,8

W dziale I: „lokaty” to rezerwy na życie, jeżeli ryzyko lokaty ponosi ubezpieczający; „pozostałe” to suma rezerwy składek i na pokrycie ryzyka niewygasłego, rezerwy na niewypłacone odszkodowania i świadczenia, rezerwy na premie i rabaty dla ubezpieczonych oraz pozostałe rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe określone w statucie przedsiębiorstwa. W dziale II: „składek” to rezerwa składek i rezerwa na pokrycie ryzyka niewygasłego; „oiś” to rezerwa na niewypłacone odszkodowania i świadczenia; „szkód” to rezerwa na wyrównanie szkodowości; pozostałe to suma rezerwy składek i na pokrycie ryzyka niewygasłego, rezerwy na niewypłacone odszkodowania i świadczenia, rezerwy na premie i rabaty dla ubezpieczonych oraz pozostałe rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe określone w statucie przedsiębiorstwa.

Źródło: opracowanie własne na podstawie [KNF 2017].

W ostatnim badanym roku (2016) rezerwy TU brutto w ubezpieczeniach ogółem kształtowały się w wartościach nominalnych na poziomie 142,7 mld PLN (87,4 mld PLN w dziale I i 55,4 mld PLN w dziale II). W efekcie zmian, w 2016 r. rezerwy TU brutto, w porównaniu z 2001 r., wzrosły w wartościach nominalnych ponad trzykrotnie (3,76 razy w ubezpieczeniach ogółem; 3,98 razy w dziale I; 3,47 razy w dziale II),

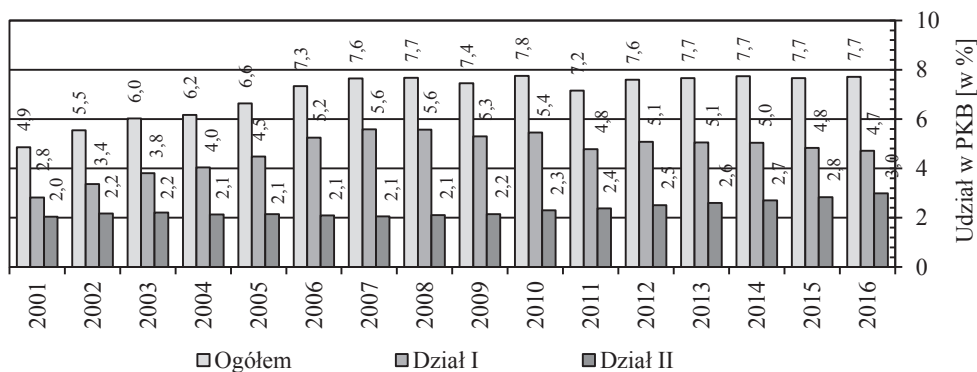
a w wartościach realnych z 2016 r. ponad dwukrotnie (2,72 razy w ubezpieczeniach ogółem; 2,87 razy w dziale I; 2,51 razy w dziale II). Wzrost wartości rezerw techniczno-ubezpieczeniowych w okresie badanym wynika m.in. ze wzrostu świadomości ubezpieczeniowej i zamożności Polaków, wzrostu popularności ubezpieczeń oraz nowych norm prawnych (m.in. okres odpowiedzialności ubezpieczycieli wydłużył się).

Rys. 1. Rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe brutto według działów ubezpieczeń w Polsce w latach 2001–2016, wartości nominalne i wartości realne z 2016 roku (w mld PLN)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [KNF 2017; GUS 2017].

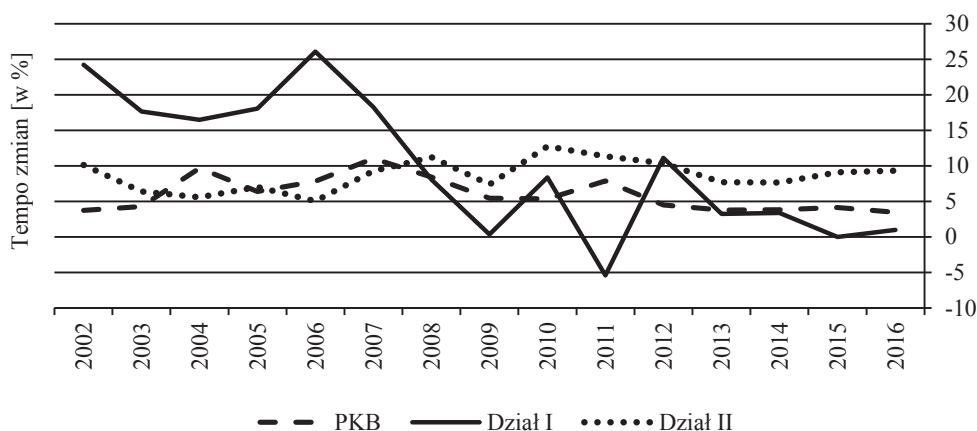
W dalszej części badania zastanawiano się, jak poziom rezerw techniczno-ubezpieczeniowych zależy od wzrostu gospodarczego Polski (jaka jest relacja poziomu rezerw TU brutto do PKB oraz jak zmieniało się ich tempo zmian).

Rys. 2. Udział rezerw techniczno-ubezpieczeniowych brutto w ubezpieczeniach ogółem (dział I i dział II łącznie) w PKB w Polsce w latach 2001–2016 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [KNF 2017; GUS 2017].

W 2001 r. rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe brutto ogółem w relacji do PKB odnotowano na poziomie 4,9% (2,8% dział I; 2,1% dział II; rys. 2). W kolejnych latach udział ten zmieniał się w czasie i w 2016 r. odnotowany został na poziomie 7,7% (4,7% dział I, 3,0% dział II). W efekcie, w 2016 r. udział rezerwy TU brutto w PKB, w porównaniu z 2001 r., wzrósł prawie 1,5-krotnie (1,59 razy w ubezpieczeniach ogółem; 1,68 razy w dziale I; 1,46 razy w dziale II). Mniejszy wzrost rezerw TU brutto w relacji do PKB niż samych rezerw TU brutto w 2016 r. w porównaniu z 2001 r. wynika z różnego tempa zmian rezerw TU brutto i PKB (por. rys. 3).

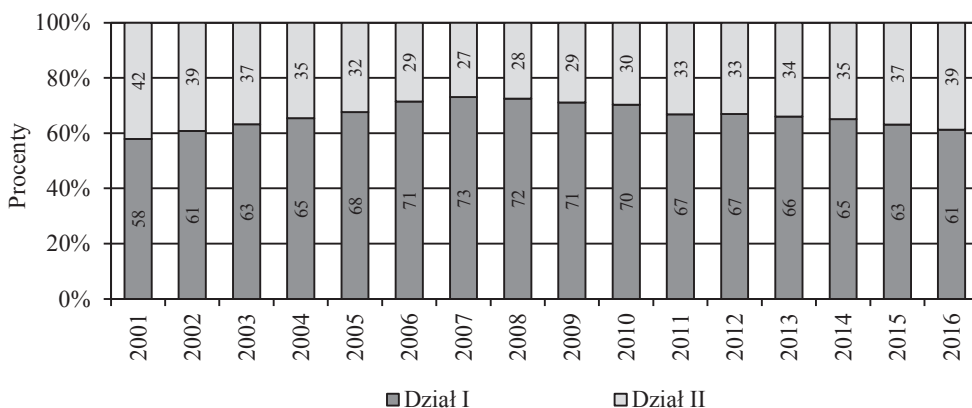
Rys. 3. Tempo zmian rezerw techniczno-ubezpieczeniowych brutto w ubezpieczeniach działu I i działu II oraz PKB w Polsce w latach 2002–2016 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie [KNF 2017; GUS 2017].

W dalszym ciągu badania skupiono uwagę na strukturze rezerw ubezpieczeniowych brutto w celu zidentyfikowania najważniejszych rodzajów rezerw.

W latach 2001–2016 struktura rezerw techniczno-ubezpieczeniowych brutto w ubezpieczeniach ogółem według działów ubezpieczeń nie ulegała dużej zmianie w czasie (rys. 4). W dziale I ubezpieczeń rezerwy TU brutto stanowiły od 58% (w 2001 r.) do 73% (w 2007 r.), a w dziale II ubezpieczeń – od 27% (w 2007 r.) do 42% (w 2001 r.) rezerw TU brutto ogółem. W 2016 r. (ostatnim roku badanym) rezerwy TU brutto w dziale I ubezpieczeń stanowiły 61%, a w dziale II ubezpieczeń – 39% rezerw TU brutto ogółem. Większy udział rezerw TU brutto w ubezpieczeniach działu I wynika m.in. z większej popularności ubezpieczeń działu I (ubezpieczeń na życie).

Struktura rezerw techniczno-ubezpieczeniowych w dziale I ubezpieczeń według rodzajów rezerw w latach 2001–2016 zmieniała się w czasie (rys. 5). W 2001 r. największy udział w ubezpieczeniach działu I stanowiły rezerwy ubezpieczeń na życie (81%) oraz rezerwy ubezpieczeń na życie, gdy ryzyko lokaty ponosi ubezpieczający

Rys. 4. Struktura rezerw techniczno-ubezpieczeniowych brutto w ubezpieczeniach ogółem (dział I i dział II łącznie) według działów w Polsce w latach 2001–2016 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie [KNF 2017].

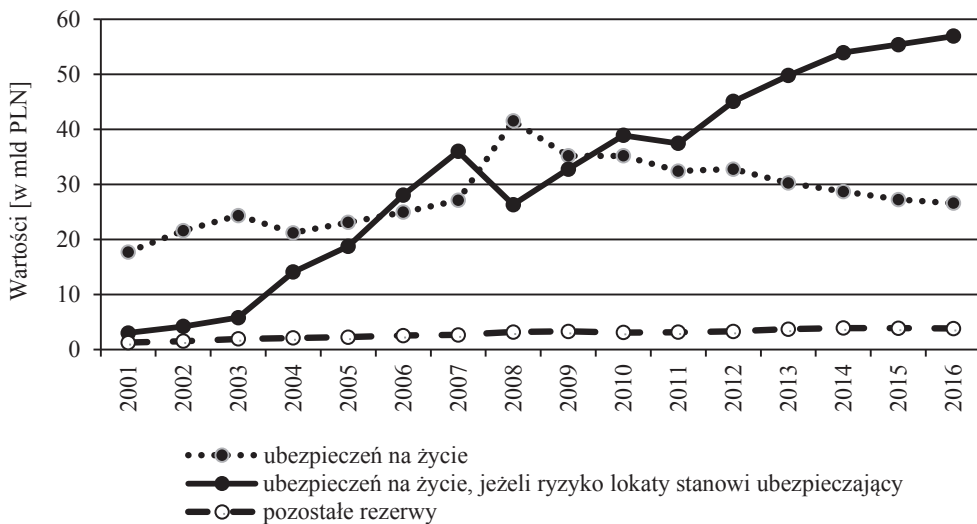
Pozostałe rezerwy to suma rezerwy składek i na pokrycie ryzyka niewygasłego, rezerwy na niewypłacone odszkodowania i świadczenia, rezerwy na premie i rabaty dla ubezpieczonych oraz pozostałe rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe określone w statucie przedsiębiorstwa.

Rys. 5. Struktura rezerw techniczno-ubezpieczeniowych brutto w dziale I ubezpieczeń według rodzajów rezerw w Polsce w latach 2001–2016 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie [KNF 2017].

(14%). Sytuacja zmieniła się z czasem i w 2016 r. w dziale I ubezpieczeń największy udział w strukturze rezerw stanowiły rezerwy ubezpieczeń na życie, gdy ryzyko lokaty ponosi ubezpieczający (65%) i rezerwy ubezpieczeń na życie (30%).

W 2001 r. w dziale I ubezpieczeń najważniejszą (wg udziału) rezerwą techniczno-ubezpieczeniową brutto była rezerwa ubezpieczeń na życie (17,7 mld PLN), a drugą była rezerwa ubezpieczeń na życie, jeżeli ryzyko lokaty ponosi ubezpieczający (2,9 mld PLN). Sytuacja zmieniała się od 2006 r. (z wyjątkiem lat 2008 i 2009), kiedy najważniejszą rezerwą była rezerwa ubezpieczeń na życie, jeżeli ryzyko lokaty ponosi ubezpieczający, a drugą z kolei jest rezerwa ubezpieczeń na życie (por. [Radawiecka 2013, s. 178]). W 2016 r. rezerwa ubezpieczeń na życie, jeżeli ryzyko lokaty ponosi ubezpieczający, ukształtowała się na poziomie 56,9 mld PLN, a rezerwa ubezpieczeń na życie ukształtowała się na poziomie 26,6 mld PLN (rys. 6).

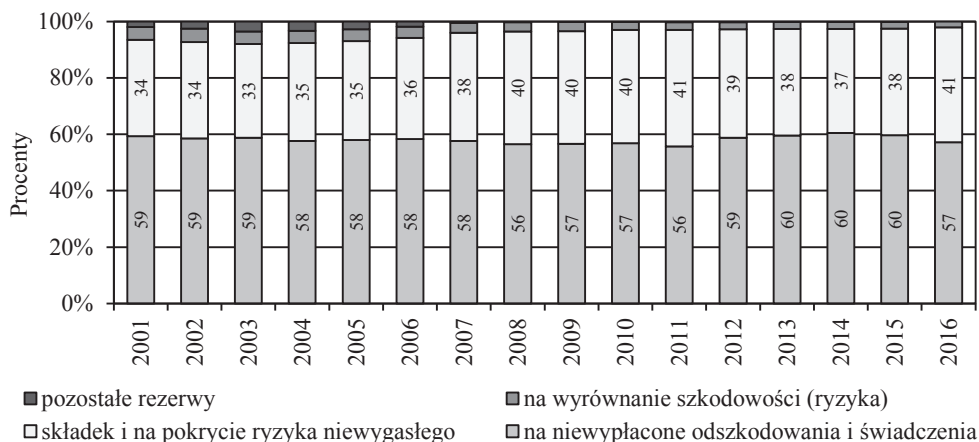
Pozostałe rezerwy to suma rezerwy składek i na pokrycie ryzyka niewygasłego, rezerwy na niewypłacone odszkodowania i świadczenia, rezerwy na premie i rabaty dla ubezpieczonych oraz pozostałe rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe określone w statucie przedsiębiorstwa.

Rys. 6. Rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe brutto w dziale I ubezpieczeń według rodzajów rezerw w Polsce w latach 2001–2016 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie [KNF 2017].

W latach 2001–2016 w strukturze rezerw techniczno-ubezpieczeniowych brutto w dziale II ubezpieczeń największy udział (ok. 60%) stanowiły rezerwy na niewypłacone odszkodowania i świadczenia (59% w 2001 r.; 57% w 2016 r.) oraz (ok. 40%) rezerwa składek i rezerwa na pokrycie ryzyka niewygasłego (34% w 2001 r.; 41% w 2016 r.; por. rys. 7).

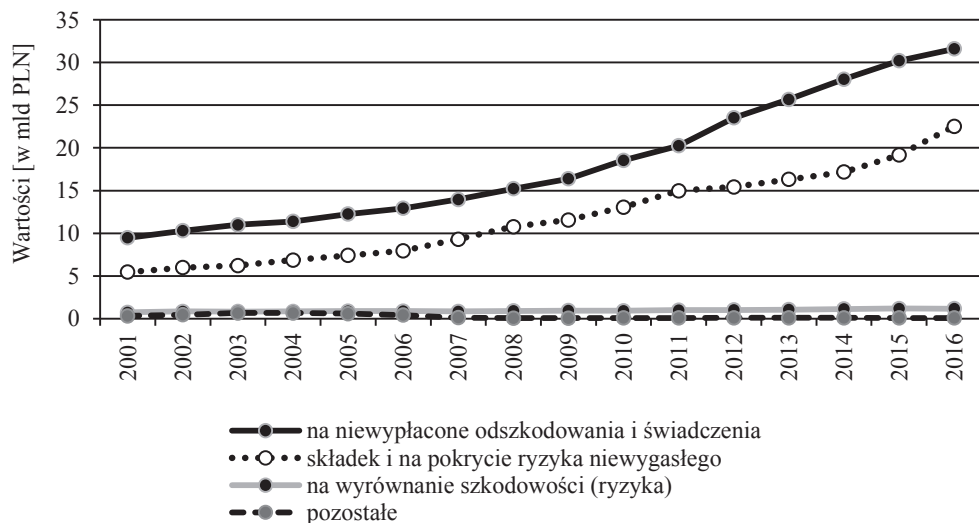
W całym badanym okresie (w latach 2001–2016) najważniejszą rezerwą (wg udziału) w rezerwach techniczno-ubezpieczeniowych w dziale II ubezpieczeń była rezerwa na niewypłacone odszkodowania i świadczenia, którą w 2001 r. odnotowa-

Pozostałe rezerwy to suma rezerwy na premie i rabaty dla ubezpieczonych, rezerwy na zwrot składek dla członków oraz pozostałych rezerw techniczno-ubezpieczeniowych określonych w statucie przedsiębiorstwa.

Rys. 7. Struktura rezerw techniczno-ubezpieczeniowych brutto w dziale II ubezpieczeń według rodzajów rezerw w Polsce latach 2001–2016 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie [KNF 2017].

Pozostałe to suma rezerwy na premie i rabaty dla ubezpieczonych, rezerwy na zwrot składek dla członków oraz pozostałe rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe określone w statucie przedsiębiorstwa.

Rys. 8. Rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe brutto w dziale II ubezpieczeń według rodzajów rezerw w Polsce w latach 2001–2016, wartości nominalne (w miliardach PLN)

Źródło: opracowanie własne na podstawie [KNF 2017].

no na poziomie 9,5 mld PLN, a w 2016 r. na poziomie 31,6 mld PLN. Drugą najważniejszą rezerwą w dziale II ubezpieczeń była rezerwa składek i rezerwa na pokrycie ryzyka niewygasłego, którą w 2001 r. odnotowano na poziomie 5,4 mld PLN, a w 2016 r. na poziomie 22,5 mld PLN (rys. 8).

6. Zakończenie

Na podstawie przeprowadzonych badań należy stwierdzić, że wartość rezerw techniczno-ubezpieczeniowych brutto jest znaczna i wyraźnie wpływa na gospodarkę finansową (poprzez działalność lokacyjną) zakładów ubezpieczeń. W latach 2001–2016 w strukturze rezerw techniczno-ubezpieczeniowych brutto w ubezpieczeniach ogółem większy udział miały rezerwy działu I ubezpieczeń (ubezpieczeń na życie) w porównaniu z działem II ubezpieczeń. W ostatnim roku badania (2016) najważniejszymi rezerwami wg udziału w strukturze rezerw techniczno-ubezpieczeniowych brutto okazały się: w dziale I ubezpieczeń: rezerwa ubezpieczeń na życie, gdy ryzyko lokaty ponosi ubezpieczający, a w dziale II ubezpieczeń: rezerwa na niewypłacone odszkodowania i świadczenia. W badanym okresie rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe brutto w ubezpieczeniach ogółem i w dziale I ubezpieczeń charakteryzowała tendencja zmienna w czasie, a w ubezpieczeniach działu II tendencja rosnąca.

Chociaż celem rezerw techniczno-ubezpieczeniowych jest zapewnienie realności i ciągłości ochrony ubezpieczeniowej, to jednak istnieje duża rozbieżność w zakresie zasad tworzenia rezerw techniczno-ubezpieczeniowych do celów statutowych (i na potrzeby rachunkowości) i do celów wypłacalności. Wprowadzenie odrębnych zasad szacowania rezerw techniczno-ubezpieczeniowych do celów wypłacalności będzie miało znaczenie dla ustalenia odrębnej masy upadłości na pokrycie zobowiązań zakładu ubezpieczeń z umów ubezpieczenia w przypadku upadłości zakładu ubezpieczeń.

Literatura

- Gąsioriewicz L., 2004, *Finanse przedsiębiorstwa ubezpieczeniowego*, [w:] Handschke J., Monkiewicz J. (red.), *Ubezpieczenia. Podręcznik akademicki*, Poltext, Warszawa.
- Gąsioriewicz L., 2010, *Rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe*, [w:] Monkiewicz J. (red.), *Podstawy ubezpieczeń. Mechanizmy i funkcje*, Poltext, Warszawa, s. 233–236.
- Gierusz J., Gierusz M., 2009, *Rezerwy w prawie bilansowym i handlowym*, Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego nr 4/1, Gdańsk, s. 43–55.
- Gos W., Hońko S., 2014, *Rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe – aspekty bilansowe i podatkowe*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 373: *Branżowe problemy rachunkowości i podatków*, s. 46–55.
- GUS, 2017, *Roczne wskaźniki makroekonomiczne*, www.stat.gov.pl (22.07.2017).
- Karmańska A., 2010, *Rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe*, [w:] Wierzbicka E. (red.), *Ubezpieczenia non life*, CeDeWu. – Wydawnictwa Fachowe, Warszawa, s. 53–56.

- Kędziora K., 2016, *Wpływ ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej na rachunkowość i sprawozdawczość zakładów ubezpieczeń – wybrane zagadnienia*, Prawo Asekuracyjne, nr 1/2016, s. 82–96.
- KNF, 2017, *Zagregowane dane finansowe. Rocznik rynku ubezpieczeń 2001–2016*, www.knf.gov.pl (22.07.2017).
- Radawiecka E., 2013, *Rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe warunkiem stabilności funkcjonowania zakładów ubezpieczeń*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse. Rynki Finansowe. Ubezpieczenia, nr 61, t. 2, s. 171–180.
- Ronka-Chmielowiec W., 2002, *Bezpieczeństwo finansowe ubezpieczycieli*, [w:] Ronka-Chmielowiec W. (red.), *Ubezpieczenia. Rynek i ryzyko*, PWE, Warszawa.
- Seredyński R. (red.), 2013, *Operacje gospodarcze w praktyce księgowej. Wycena i ujęcie na kontach według polskiego prawa bilansowego (w tym KSR), MSR/MSSF, prawa podatkowego*, ODDK, Gdańsk.
- Spigarska E., 2014, *Polityka rachunkowości zakładów ubezpieczeń wobec dyrektywy Wyplacalność II*, [w:] Bieliński J., Wycinka E. (red.), *Problemy współczesnego zarządzania*, Wydział Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego, Sopot, s. 39–48.

Akty prawne

- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/138/WE z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (Wyplacalność II), Dz.Urz. U.E. L 335 z 17.12.2009 z późn. zm.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 12 kwietnia 2016 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji, Dz.U. 2016 poz. 562 ze zm.
- Uchwała nr 7/08 Komitetu Standardów Rachunkowości z dnia 14.10.2008 r. w sprawie przyjęcia krajowego standardu rachunkowości nr 6 „Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, zobowiązania warunkowe, Dziennik Urzędowy Ministra Finansów Warszawa, dnia 7 kwietnia 2014 r. Poz. 12 KOMUNIKAT Nr 2 MINISTRA FINANSÓW z dnia 21 marca 2014 r. w sprawie ogłoszenia uchwały Komitetu Standardów Rachunkowości w sprawie przyjęcia znowelizowanego Krajowego Standardu Rachunkowości Nr 6 „Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, zobowiązania warunkowe”.
- Ustawa z 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. 2013 poz. 330 ze zm.
- Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, Dz.U. 2015 poz. 1844 z późn. zm.